

УДК 351

DOI: <https://doi.org/10.23939/dg2022.02.014>**Козак Іванна Ігорівна**

*кандидат наук з державного управління,
доцент, доцент кафедри регіонального та місцевого розвитку
Навчально-наукового інституту державного управління
Національного університету «Львівська політехніка»*

ORCID: 0000-0003-1801-8877

e-mail: ivanna.i.kozak@lpnu.ua**ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА АКТИВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО
РОЗВИТКУ У ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОДИ**

Обґрунтовано необхідність активізації державної підтримки економічного розвитку, особливо тих галузей, які забезпечують безпеку територіальну, продовольчу, енергетичну, фінансову, соціальну чи екологічну. Охарактеризовано втрати економіки у воєнний час, державну політику щодо релокації підприємств та активів, проблеми ведення бізнесу. Узагальнено причини та наслідки міграційних процесів воєнного стану та державну політику щодо їх подолання. Визначено пріоритети та пріоритетні галузі повоєнного розвитку, запропоновано напрями державної політики, які дозволять створити умови для повоєнного розвитку економічних процесів.

Ключові слова: державна політика; економічний розвиток; релокація підприємств; міграційні процеси; воєнний час; повоєнний період; пріоритети повоєнного розвитку.

Постановка проблеми. В умовах повномасштабної війни економічний розвиток переходить у ручний режим його державного регулювання. Так змінюються пріоритети щодо розвитку окремих галузей національної економіки, застосовуються особливі механізми державного регулювання і підтримки тих сфер діяльності, які забезпечують територіальну, продовольчу, енергетичну, фінансову, соціальну чи екологічну безпеку тощо.

Активізація економічного розвитку у повоєнний період потребує формування та реалізації державної політики щодо створення умов для першочергового розвитку тих галузей національної економіки, які дозволять за найменших затрат ресурсів організувати одержання максимальної доданої вартості. Таких підхід дозволить забезпечити робочі місця, належний рівень доходу працівникам, суттєві надходження до бюджетів, стабілізацію і подолання криз у різних сферах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми економічного розвитку є предметом дослідження багатьох науковців та практиків.

Особливості та проблеми економічного розвитку у воєнний період розглядають Б. Данилишин [3], Я. Жаліло [6], Д. Каплунов [9]. Сучасну міграційну кризу досліджують Л. Гаврилова [2], О. Павлиш [14], О. Стародубов [20]. П. Петровський обґрунтовує проблеми визначення концепції національного розвитку України в післявоєнний період [15]. Шляхи розвитку економічних процесів у повоєнний період пропонують у своїх працях В. Борщевський, Є. Матвеев, І. Коропась та О. Микита [1], М. Дацишин [4]. Дослідження проблем розвитку економічних процесів у воєнний та повоєнний періоди є новим актуальним та своєчасним завданням.

Виокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Перспективи економічного розвитку України у науковій літературі розглядаються з позиції побудови соціально-економічної ринкової економіки у мирний час. Виокремлення проблем функціонування національної економічної системи в умовах воєнного стану та узагальнення напрямів активізації державної політики у повоєнний період потребують подальшого аналізу та ґрунтовного дослідження.

Виклад основного матеріалу. Важливою рушійною силою перемоги у сучасній війні є спроможність національної економічної системи забезпечити протистояння ворогові на різних фронтах (територіальному, політичному, фізичному, технологічному, кадровому). Економічний розвиток держави є складовою національної безпеки і в сучасних умовах воєнного стану виступає одним із чинників, що наближають нашу перемогу.

Результат дослідження стану малого та середнього бізнесу (далі – МСБ) в Україні, проведеного Advanter Group 4–7 травня 2022 року, свідчать, що з початку повномасштабного вторгнення вітчизняний бізнес зазнав суттєвих втрат. 49 % підприємств (з опитаних 934 власників та CEO підприємств МСБ) зупинили або майже зупинили свою діяльність. Середній очікуваний показник обсягів реалізованої продукції у 2022 році прогнозується на рівні 54 %. Загальні прямі втрати МСБ за шість тижнів війни оцінено у 64–85 млрд дол. США. На початок травня 2022 року прямі втрати бізнесу (не враховуючи недоотриманий прибуток) на рівні 1–5 млн дол. США відзначили 2,1 % опитаних, 5,8 % з них констатують прямі втрати на рівні 200 тис. – 1 млн дол. США [5].

З початку воєнних дій Україна втратила значну частину територій, виробничих та інфраструктурних об'єктів, населення, ресурсів, можливостей розвитку тощо. Частина бізнес-комплексів змогла перенести свою діяльність на території, які менше піддаються ракетним обстрілам і є відносно безпечними для продовження організації бізнес-процесів.

Частина бізнесів є втрачені, розбомблені, розграбовані, вивезені на підконтрольні агресором території. З початком повномасштабного вторгнення створювалися умови для евакуації людей, активів (сировини, напівфабрикатів, готової продукції) з територій, які, ймовірно, можуть бути пошкоджені чи знищені у більш безпечні регіони. Державна політика щодо сприяння переміщення підприємств у безпечні місця реалізована шляхом прийняття постанови Уряду «Про особливості роботи акціонерного товариства “Укрпошта” в умовах воєнного стану» від 17 березня 2022 року [17], якою започатковано програму релокації підприємств з територій ведення бойових дій. Уже на 28 березня Міністерство економічного розвитку та торгівлі отримало 1164 заявки на релокацію [21].

На необхідності створення дієвого механізму взаємоузгодженої релокації підприємств та їх потенційних працівників наголошують В. Борщевський, Є. Матвеев, І. Коропась, О. Микита. Вони вважають, що «...для цього слід передбачити будівництво нових житлових будинків у місцях можливої локалізації нових промислових об'єктів та індустріальних парків, а також започаткувати розвиток об'єктів відповідної соціальної, інженерної та маркетингової інфраструктури...» [1].

На початок травня 2022 року 11,7 % (з опитаних 934 власників та CEO підприємств МСБ) провели релокацію свого бізнесу виключно в Україні, 8,2 % – переважно в Україні та 2,2 % - переважно за кордоном і 2,2 % повністю за кордоном, 4,7 % планували здійснити релокацію. Найбільше схильними до релокації були ІТ сектор (39,8 % перемістилися в межах України та 13,0 % переважно за кордон), підприємства фінансової та страхової сфери (43,8 % в межах України) [5].

Отже, змінили територію розташування своєї діяльності переважно бізнес-структури тих галузей, які надають послуги (ІТ-сектор, фінансова і страхова діяльність, професійні послуги маркетингу, консалтингу, дизайну, ремонту автотранспортних засобів). Розвиток цих бізнесів на потребував громіздкого обладнання та значних площ територій під будівлі, офіси чи специфічного логістичного сполучення. Тому саме бізнеси цих галузей здійснили релокацію у перші місяці війни.

Погоджуємося із думкою Д. Каплунова, що якщо ми хочемо перемогти в цій війні, економіка не повинна зупинятися [9]. Проте відновлення та розвиток економічних процесів потребує активізації державної політики в напрямку створення умов для збереження, відновлення чи започаткування підприємницької діяльності у всіх сферах національної економічної системи.

Конкурентне ринкове середовище завжди ставило перед бізнесом низку вимог, реалізація яких дозволяла здобути успіх і досягнути мети

організації комерційної діяльності. У час війни усі вітчизняні МСП зіштовхнулися з новими проблемами, які не можуть бути вирішені окремо і потребують формування державної політики захисту бізнесу в складних надзвичайних умовах.

Результати узагальнення інформації щомісячного опитування керівників підприємств «Український бізнес під час війни», яке у вересні 2022 року уже в'яте провів Інститут економічних досліджень та політичних консультацій щодо проблем ведення бізнесу, відображено у табл. 1.

Таблиця 1

Узагальнення проблем, з якими зіштовхується бізнес під час війни, за розмірами бізнесу (вересень 2022), % опитаних за групами

Проблеми	Усі	Мікро-	Малі	Середні	Великі
Зростання цін на сировину/матеріали/товари	63	67	65	58	65
Складнощі з перевезенням сировини/товарів територією України	41	31	43	44	41
Брак обігових коштів	37	38	47	31	35
Розрив ланцюжків постачання	33	11	27	36	43
Зменшення попиту на продукцію/послуги	30	47	33	25	26
Державне регулювання курсу валют	26	22	27	24	29
Небезпечно працювати	18	7	20	24	13
Брак робочої сили внаслідок призову та/або виїзду співробітників	15	7	19	15	14
Корупція	9	9	7	11	8
Брак палива	8	13	6	9	9
Пошкодження майна або товару внаслідок бойових дій	6	9	4	5	9
Перебої з електро-, водо- або тепlopостачанням	4	11	4	2	3
Не було проблем	4	2	3	4	4

Джерело: [12, с. 39].

Результати наведеного дослідження свідчать, що рейтинг перешкод для ведення бізнесу очолюють зростання цін на сировину й матеріали, складнощі з перевезенням сировини або товарів територією України та

брак обігових коштів. У вересні дещо покращилася ситуація порівняно з результатами попередніх опитувань щодо проблем із нестачею палива та безпеки праці, хоча в регіонах, близьких до фронту, підприємці відзначають, що працювати небезпечно. Крім того, у вересні на відносно низькому рівні залишається проблема браку робочої сили [12, с. 7].

Пріоритетами державної політики у воєнний час є діяльність підприємницьких структур, орієнтована на підтримку армії, оборонну діяльність, продовольчу безпеку, відновлення інфраструктури. Проте діяльність бізнесу в інших сферах є також важливим джерелом забезпечення зайнятості населення та наповнення бюджетів різних рівнів, наближенням до перемоги. Тому державне регулювання має бути спрямоване на створення умов для максимально можливого продовження діяльності усіх господарюючих суб'єктів, розвиток підприємництва у пріоритетних сферах виробництва та послуг, збереження робочих місць, забезпечення безпеки та можливого добробуту на підконтрольній території.

Варто відзначити, що в умовах війни деякі підприємці переорієнтували свою діяльність на виконання пріоритетних завдань перемоги. Так, значний розвиток спостерігається у підприємств легкої, харчової, машинобудівної промисловості.

Із зменшенням чисельності населення (через міграцію, вимушене переселення на території агресора, смерть тощо), які раніше задовільняли свої мирні потреби, значна частина бізнесів втратила свого споживача і змушена була припинити звичайну діяльність. Через суттєве зменшення придбання та споживання товарів і послуг значно зменшуються і обсяги їхнього виробництва чи надання. Також обмежено можливості експорту, зруйновано тривалі логістичні відносини (ланцюги). Отже, скоротилися бюджетні надходження, а соціальні видатки зростають. В умовах зменшення попиту на деяку продукцію в Україні, варто працювати над стимулюванням та організацією умов для експорту. Це дозволить збільшити надходження валюти в Україну.

Державна підтримка розвитку економіки має передбачати стабілізацію економічних процесів, спрощення регуляторної діяльності та послаблення податкового навантаження, формування сприятливої грошово-кредитної політики та лібералізацію зовнішньоекономічної торгівлі. Тимчасове спрощення митних та дозвільних процедур. Лібералізація імпорту дозволить швидко запропонувати дефіцитну продукцію, але державна політика в цьому напрямі мусить орієнтувати бізнес на імпорт технологій і обладнання та організацію і модернізацію виробничих процесів в Україні.

Економічна криза спровокована як втратою підприємств, так і зменшенням чисельності працездатного населення. Плануючи економічний розвиток держави у воєнний і повоєнний час, доцільно враховувати наявність і потенційну забезпеченість регіонів трудовими ресурсами. Б. Данилишин наголошує на тому, що «вкрай важливе завдання – залучити до роботи максимальну кількість працездатного населення» [3].

Важливим фактором економічного зростання є економічно-активна частина населення. Згідно з даними Державної служби статистики України, яка розраховує чисельність населення на основі наявних даних щодо державної реєстрації народження і смерті та зміни реєстрації місця проживання, чисельність постійного населення в Україні на 1 січня 2022 року без тимчасово окупованих територій АР Крим та м. Севастополь становила 40 997 698 осіб, у тому числі у віці 16–59 років – 24 294 937 осіб або 59,3 %; у віці 15–64 роки – 28 199 524 особи або 68,8 % [18; 19]. Відзначмо, що відповідно до оприлюднених Кабінетом Міністрів України результатів оцінки чисельності наявного населення України (проведеної трьома методами), на 1 грудня 2019 року чисельність наявного населення України становила 37 млн 289 тис. осіб (без урахування Криму, Севастополя та ОРДЛО) [13, с. 8]. Враховуючи факт постійного зменшення чисельності населення (за даними Державної служби статистики України чисельність постійного населення в Україні за два останні роки зменшилася на 421 019 осіб [11]), відмінності в офіційній інформації сягають близько 4 млн мешканців або 2,5 млн працездатних. Очевидно, що така кількість населення України у довоєнний період відображала обсяги зовнішніх міграційних потоків.

Аналізуючи дані Міжнародної організації праці, О. Стародубов припускає, що приблизна кількість громадян, які знаходилися за межами України станом на 24 лютого 2022 року, може бути не менше 2 млн осіб [20].

Мешканці України разом із російською агресією отримали низку проблем, вирішення яких є предметом державної політики сьогодні та в майбутньому. Із початком повномасштабного вторгнення громадяни України активно поповнюють склад структур, які покликані обороняти територіальну цілісність та незалежність нашої держави, долучаються до волонтерської діяльності, підтримують ресурсне забезпечення воєнних потреб та надають допомогу потребуючим. Війна внесла корективи у звичайний ритм особистісного, місцевого, регіонального та національного розвитку. До того ж на світовому рівні переважна більшість держав змінила напрям внутрішньої і зовнішньої політики та пріоритети діяльності.

Населення України з початком війни відчуло загрозу власному життю і здоров'ю, обмеження щодо вільного пересування, задоволення первинних потреб тощо. Частина мешканців втратила житло, місце роботи, джерела доходів, можливості отримання послуг, психологічну рівновагу. Через активні бойові дії на Сході та Півдні України, через втрату житла, безпеки перебування чи засобів для існування спостерігаємо активні як внутрішні, так і зовнішні міграційні потоки.

Значна частина населення України, переважно жінки та діти, залишили межі території держави і знайшли безпечне місце перебування, ймовірно, і місце праці в інших державах. Необхідно враховувати той факт, що частина з них, втративши житло та роботу в Україні, не планують повертатися. Інша частина, за умови відбудови економіки України та наявності можливості відновлення їх житла, готові повернутися на батьківщину. Проте є й такі, які неодмінно планують повернутися або й уже повернулися, як тільки відчують/відчули безпеку свого перебування вдома.

Міжнародна організація з міграції (далі – МОМ), починаючи з лютого 2022 року, провела дев'ять раундів репрезентативного експрес-оцінювання загального населення України для збору інформації щодо стану та динаміки переміщення населення України. Переміщеною особою в цьому дослідженні вважають осіб, які були поставлені на облік як внутрішньо переміщені особи (далі – ВПО) згідно із Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 р. [16] або набули статусу міжнародного захисту в іншій країні у разі виїзду з України після 24 лютого 2022 року. Повернення у цьому дослідженні розглядається як переміщення до точки відправлення та може бути як в межах території держави, так і з країни тимчасового перебування до України [10, с. 5].

Деякі результати аналізу інформації про переміщення та повернення українців у 2022 році, одержані під час дослідження МОМ 17–26 вересня 2022 р., відображено на рис. 1.

Як видно із результатів дослідження МОМ, найвищою кількістю переміщених осіб була на початку травня 2022 р. і становила понад 8 млн осіб. Відзначмо, що, починаючи з квітня 2022 року, спостерігається чітка тенденція зростання чисельності осіб, що повернулися на місце свого постійного проживання до початку війни. Загалом станом на кінець вересня 2022 року чисельність переміщених становила 6 млн 243 тис. осіб і була на 732 тис. меншою, ніж на кінець серпня. Водночас динаміка повернення має чітку тенденцію до зростання. На 26 вересня 2022 року 6 млн 36 тис. осіб повернулися, серед них – 21 % повернулися

з-за кордону. Результати дослідження вказують на те, що повернення є довгостроковим рішенням, прийнятим 69 % опитаних переміщених унаслідок воєнних дій мешканців [10, с. 5].

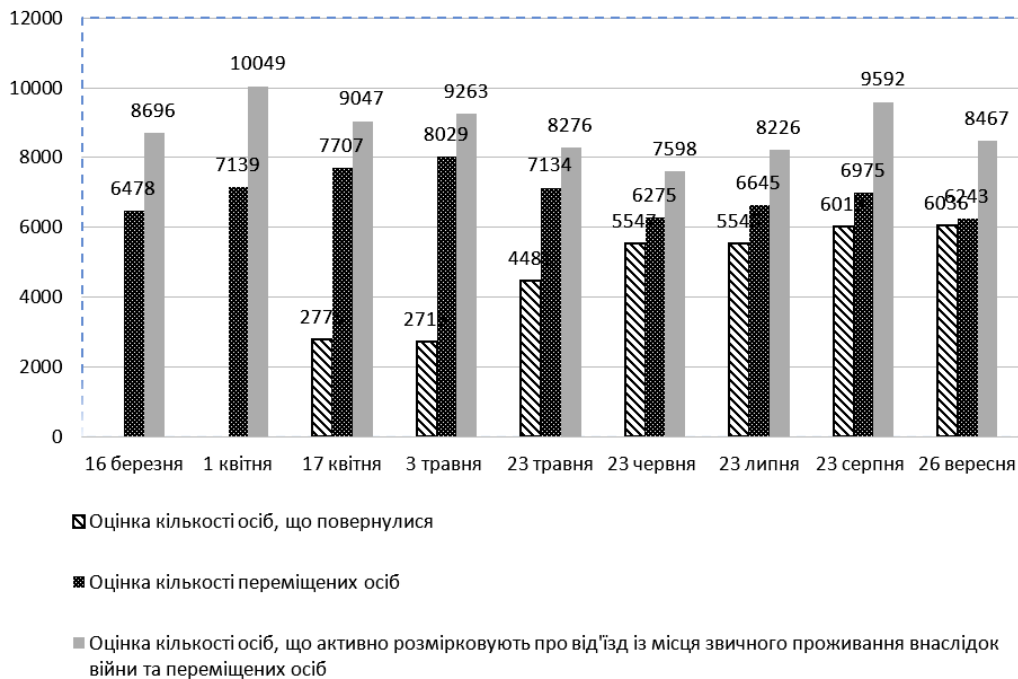

Рис. 1. Динаміка переміщення і повернення українського населення у 2022 році, тис. осіб [10]

Зауважимо, що не всі громадяни, які були змушені залишити своє постійне місце проживання через війну, належним чином були зареєстровані, 58 % опитаних осіб, які повернулися, повідомили про те, що не були зареєстровані як переміщені особи на жодному з етапів свого пересування [Там само]. Вважаємо, що результати запропонованого дослідження можуть бути основною для оцінки загальної тенденції переміщення, а реальні статистичні дані варто очікувати після досягнення нашої перемоги.

Узагальнюючи різні дані щодо внутрішньо переміщених осіб, О. Стародубов акцентує на тому, що і УВКБ ООН, і МОМ демонструють цифри понад 7 млн осіб станом на початок червня 2022 року [20].

Повоєнна політика економічного розвитку має враховувати, що серед ВПО доцільно виділити тих, хто з різних причин не планує повертатися в місце їх постійного проживання до війни – переселенців; тих, хто неодмінно повернеться на малу батьківщину, як тільки відчують безпеку і переконані у відсутності бойових дій, вони будуть активно залучені до робіт з відновлення територій та інфраструктури, а сьогодні – тимчасові вимушені переселенці.

Тимчасове розміщення вимушених переселенців доцільно здійснювати у місцях потенційного їх працевлаштування, оскільки тривалість їх проживання залишається значною і невідомою. Також варто врахувати можливості відновлення діяльності евакуйованих виробничих потужностей та організації діяльності нових потенційних бізнесів, які забезпечуватимуть пріоритетні потреби повоєнної економічної системи.

Основною перешкодою для повернення населення, яке залишило місце свого постійного проживання через війну, є питання безпеки перебування в місцях їх постійного проживання, наявність придатного для проживання житла, наявність заощаджень та джерел доходу, забезпеченість комунальними послугами, доступ до освіти, медичних послуг тощо.

Нова повоєнна економічна політика має передбачати подолання міграційної кризи, а розвиток економічних процесів – забезпечити можливість для сучасних вимушених переселенців з України повернутися на Батьківщину. Відновлення робочих місць та забезпечення умов для створення нових вакансій призведе до збільшення обсягів ВВП, зростання внутрішнього споживання, підвищення надходжень до бюджетів різних рівнів.

Пріоритетними галузями повоєнного розвитку потрібно розглядати ті, які потребують мінімальних вкладень ресурсів та забезпечать створення високого рівня доданої вартості на території держави. Серед них варто відзначити подальший розвиток ІТ-сфери, аграрного виробництва і переробки сільськогосподарської продукції, переробної галузі (продовольства, лісосировини, металургійної продукції тощо), легкої промисловості, сфери послуг та консалтингу, фінансової та страхової діяльності тощо.

Пріоритетами економічного розвитку мають бути безпека громадян, забезпечення першочергових потреб в їжі, житлі, одязі тощо, наявність робочих місць та належного рівня оплати праці.

Серед основних напрямів державної політики активізації економічного розвитку у повоєнний період варто виділити:

- формування стратегій відновлення розвитку країни, регіонів, галузей, територіальних громад;
- залучення інвестицій, формування сприятливих умов для концентрації капіталу;
- стимулювання підприємницької діяльності, створення умов для відновлення і розвитку бізнесу у різних галузях національної економіки;

- забезпечення фінансових можливостей для започаткування чи відновлення діяльності, доступності кредитних ресурсів;
- відновлення інфраструктурних об'єктів (газових та електричних мереж, генерацію електроенергії, водопостачання та водовідведення, зв'язок, логістика та інше);
- формування умов для стабілізації міграційних процесів та відновлення кількості та платоспроможності внутрішніх споживачів;
- упровадження сприятливої фіскальної, грошово-кредитної та зовнішньоекономічної політики держави;
- відновлення та будівництво нових об'єктів дорожньої інфраструктури;
- забезпечення формування необхідних обсягів державного замовлення.

Відзначимо, що подальшими повоєнними пріоритетами державної соціальної політики мають бути: соціальний захист та реабілітація учасників бойових дій, військових та членів їх сімей; соціальне забезпечення постраждалих від наслідків війни; забезпеченість житлом ВПО тощо.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Економічний розвиток є складовою національної безпеки держави і рушійною силою перемоги в сучасній війні. Із початком воєнних дій Україна втратила не лише територію, але й виробничі та інфраструктурні об'єкти, населення, ресурси, можливості подальшого розвитку. Вітчизняний бізнес із початком воєнних дій зазнав суттєвих втрат. У час війни усі вітчизняні МСП зіштовхнулися із новими проблемами, які не можуть бути вирішені окремо і потребують формування державної політики захисту бізнесу в складних надзвичайних умовах. Рейтинг перешкод для ведення бізнесу очолюють зростання цін на сировину й матеріали, складнощі з перевезенням сировини або товарів територією України та брак обігових коштів. Спричинена активними воєнними діями міграційна криза негативно вплинула на обсяги споживання та виробництва товарів та послуг. Нова повоєнна економічна політика має забезпечити безпечні умови та можливість для сучасних вимушених переселенців повернутися у місця їх постійного проживання.

Пріоритетами економічного розвитку є безпека громадян, забезпечення першочергових потреб в їжі, житлі, одязі тощо, наявність робочих місць та належного рівня оплати праці. Пріоритетними галузями повоєнного розвитку мають стати ІТ-сфера, аграрне виробництво, переробна і легка промисловості, сфера послуг та консалтингу, фінансова та страхова діяльність тощо.

Важливими напрямками повоєнної державної політики є формування стратегій відновлення та розвитку економічних процесів; залучення інвестицій; стимулювання підприємницької діяльності у різних галузях національної економіки; забезпечення доступності кредитних ресурсів; відновлення інфраструктурних об'єктів; відновлення та будівництво нових об'єктів дорожньої інфраструктури; стабілізація міграційних процесів; реалізація обґрунтованої макроекономічної політики тощо.

Перспективою подальших наукових досліджень запропонованої тематики є поглиблення досліджень із формування та реалізації державної політики економічного розвитку у повоєнний час.

Список використаної літератури

1. Борщевський В., Матвеев Є., Коропась І., Микита О. Територіальні громади в умовах воєнного стану: як забезпечити ефективне управління в контексті пріоритетів повоєнного розвитку. URL: <https://www.prostir.ua/?news=terytorialni-hromady-v-umovah-vojennoho-stanu-yak-zabezpechty-efektyvne-upravlinnya-v-konteksti-priorytetiv-povojennoho-rozvytku>.
2. Гаврилова Л. 90 % біженців з України повернуться додому. Не одразу... URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3580768-90-bizenciv-z-ukraini-povernetsa-dodomu-zvisno-ne-odrazu.html>.
3. Данилишин Б. Як держава може підтримати бізнес в умовах війни. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/20/684363/>.
4. Дацишин М. Як відновити місцеве самоврядування від наслідків війни. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/08/5/7362004/>.
5. Дослідження стану МСБ в Україні 05.2022. URL: <https://advanter.ua/>.
6. Жаліло Я. Як забезпечити стійкість економіки в умовах війни. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/6/683364/>.
7. Звіт про внутрішнє переміщення в Україні. URL: <https://displacement.iom.int/reports/zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-v-ukraini-zagalnonacionalne-opituvannya-naselennya-raund>.
8. Кабінет Міністрів оголосив результати перепису населення України. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-perepys-naselennia/30392803.html>.
9. Каплунов Д. Якщо ми хочемо перемогти в цій війні, економіка не повинна зупинятися. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/11/683767/>.
10. Міжнародна організація з міграції. Звіт про статистику повернення українців. Вересень 2022 року. URL: <https://displacement.iom.int/reports/ukraina-zvit-pro-statistiku-povernennya-ukrainciv-1-veresen-2022-roku>.
11. Населення України / Державна служба статистики України. URL: http://db.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/news/op_popul.asp.
12. Нове щомісячне опитування підприємств. Вип. 5. (09.2022). URL: http://www.ier.com.ua/files/Projects/2022/TFD/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82_%E2%84%965_%D1%83%D0%BA%D1%80.pdf.

13. Оприлюднено результати оцінки чисельності наявного населення України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/oprilyudneno-rezultati-ocinki-chiselnosti-nayavnogo-naselennya-ukrayini>.

14. Павлиш О. Експерти розповіли, якою була міграційна політика України до війни, і чи є зараз позитивні зміни. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/09/15/691544/>.

15. Петровський П. Проблема визначення концепції національного розвитку України в післявоєнний період. *Демократичне врядування*. 2022. Вип. 1(29). С. 1–12. URL: <https://science.lpnu.ua/uk/dg/vsi-vypusky/vypusk-129-2022/problema-vyznachennya-koncepciyi-nacionalnogo-rozvytku-ukrayiny-v>.

16. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 року. № 1706. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>.

17. Про особливості роботи акціонерного товариства «Укрпошта» в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 березня 2022 року. № 305 URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-osoblivosti-roboti-akcionernogo-tovarisstva-ukrposhta-v-umovah-voynenogo-stanu-305>.

18. Розподіл постійного населення за окремими віковими групами та типом місцевості (осіб) / Державна служба статистики України. URL: http://db.ukrcensus.gov.ua/MULT/Dialog/view.asp?ma=000_0204&ti=%D0%EE%E7%E F%EE%E4%B3%EB+%EF%EE%F1%F2%B3%E9%ED%EE%E3%EE+%ED%E0%F1 %E5%EB%E5%ED%ED%FF+%E7%E0+%EE%EA%F0%E5%EC%E8%EC%E8+%E2 %B3%EA%EE%E2%E8%EC%E8+%E3%F0%F3%EF%E0%EC%E8+%F2%E0+%F2% E8%EF%EE%EC+%EF%EE%F1%E5%EB%E5%ED%FC+%28%EE%F1%B3%E1%29 &path=../Quicktables/POPULATION/02/02/&lang=1&multilang=uk.

19. Розподіл постійного населення за статтю, основними віковими групами, співвідношення чоловіків і жінок та середній вік населення в Україні. URL: http://db.ukrcensus.gov.ua/MULT/Dialog/view.asp?ma=3&ti=%D0%EE%E7%EF%EE% E4%B3%EB+%EF%EE%F1%F2%B3%E9%ED%EE%E3%EE+%ED%E0%F1%E5%EB %E5%ED%ED%FF+%E7%E0+%F1%F2%E0%F2%F2%FE%2C+%EE%F1%ED%EE% E2%ED%E8%EC%E8+%E2%B3%EA%EE%E2%E8%EC%E8+%E3%F0%F3%EF%E0 %EC%E8%2C+%F1%EF%B3%E2%E2%B3%E4%ED%EE%F8%E5%ED%ED%FF+% F7%EE%EB%EE%E2%B3%EA%B3%E2+%B3+%E6%B3%ED%EE%EA+%F2%E0+% F1%E5%F0%E5%E4%ED%B3%E9+%E2%B3%EA+%ED%E0%F1%E5%EB%E5%ED %ED%FF+%E2+%D3%EA%F0%E0%BF%ED%B3&path=../Quicktables/KEY_IND/1/& lang=1&multilang=uk.

20. Стародубов О. Міграційна криза – масштаб, економічні наслідки та шляхи подолання. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/08/2/7361562/>.

21. У Львівській області розроблятимуть програми місцевого економічного розвитку та інтеграції релокованого бізнесу і ВПО в економічне життя громад. URL: <https://www.prostir.ua/?news=u-lvivskij-oblasti-rozroblyatymut-prohramy-mistsevoho-ekonomichnoho-rozvytku-ta-intehratsiji-relokovano-ho-biznesu-i-vpo-v-ekonomichne-zhyttya-hromad>.

Kozak Ivanna Ihorivna

*Candidate of science of Public Administration,
Associate Professor, Associate Professor of the Department
of Regional and Local Development,
Institute of Public Administration,
Lviv Polytechnic National University
ORCID: 0000-0003-1801-8877
e-mail: ivanna.i.kozak@lpnu.ua*

**STATE POLICY OF ACTIVISATION OF ECONOMIC DEVELOPMENT
DURING WAR AND POST-WAR PERIODS**

Formulation of the problem. In the conditions of a full-scale war, economic development transforms into the manual mode of governmental regulation. The state policy of post-war economic development should take into account the priority of the development of those branches of the national economy, which will allow to organize the obtaining of the maximum added value for the least expenditure of resources.

Analysis of recent research and publications. Problems of economic development are the subject of research of many scientists and practitioners. The scientific literature highlights the peculiarities and problems of economic development during the war, the study of the continuing migration crisis, the ways of development of economic processes in the post-war times. Research of the problems of the development of economic processes in the war and post-war period is a new, urgent and timely goal.

Separation of previously unsettled parts of the general problem. The generalization of the problems of the functioning of the national economic system in the conditions of the ongoing war and the justification of the priorities of state policy in the post-war period are covered in the scientific literature mainly by specific areas of activity.

Presenting main material. With the start of full-scale invasion, Ukraine lost not only territory, but also production and infrastructure facilities, population, resources, and opportunities for further development. Domestic business suffered significant losses with the start of the war. State policy during this period created conditions for evacuating people, relocating enterprises and assets from the territories of hostilities to safer regions.

During the war, all domestic SMEs faced new problems. The ranking of obstacles to doing business is led by the rise in prices for raw materials, difficulties with the transportation of raw materials or goods through the territory of Ukraine, and a lack of working capital. A large part of businesses lost their customers. In addition, export opportunities have been limited, and long-term logistics relationships (chains) have been destroyed.

The priorities of state policy in wartime are the activities of business structures focused on supporting the army, defense activities, food security, and infrastructure restoration. However, business activity in other areas is also an important source of ensuring employment of the population and filling budgets of various levels, approaching victory.

With the beginning of the war, the population of Ukraine felt a threat to their lives and health, restrictions on free movement, satisfaction of basic needs, etc. Some residents have lost housing, workplaces, sources of income, opportunities to receive services, and psychological balance. Due to the active hostilities in the East and South of Ukraine, due to the loss of housing, security of stay or means of livelihood, we observe active internal and external migration flows. The new post-war economic policy should provide for overcoming the migration crisis.

In order to restore and develop economic processes, it is necessary to stimulate entrepreneurial activity in various domains.

Conclusions. Economic development is a component of the state's national security and the driving force behind victory in modern warfare. Domestic business suffered significant losses. During the war, all domestic enterprises faced new problems, the solution of which requires the formation of a state business protection policy. The migration crisis caused by active hostilities had a negative impact on the consumption and production of goods and services. The new post-war economic policy should provide safe conditions for forced migrants to return to their places of permanent residence. The priorities of economic development are the safety of citizens, the provision of primary needs for food, shelter, clothing, etc., the availability of jobs and the appropriate level of work clothing. The IT sphere, agricultural production, processing and light industry, the sphere of services and consulting, financial and insurance activities, etc. should become the priority sectors of post-war development.

Important directions of the post-war state policy are the formation of strategies for the recovery and development of economic processes at various levels; creation of favorable conditions for successful business activity; restoration of infrastructure facilities; stabilization of migration processes; implementation of macroeconomic policy etc.

Key words: state policy; economic development; relocation of enterprises; migration processes; wartime; post-war period; priorities of post-war development.

References

1. Borshchevskiy V., Matvieiev Ye., Koropas I., Mykyta O. Terytorialni hromady v umovakh voiennoho stanu: yak zabezpechyty efektyvne upravlinnia v konteksti priorytetiv povoiennoho rozvytku. URL: <https://www.prostir.ua/?news=terytorialni-hromady-v-umovah-vojennoho-stanu-yak-zabezpechyty-efektyvne-upravlinnya-v-konteksti-priorytetiv-povojennoho-rozvytku>.
2. Havrylova L. 90% bizhentsiv z Ukrainy povernetsia dodomu. Ne odrazu... URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3580768-90-bizenciv-z-ukraini-povernetsia-dodomu-zvisno-ne-odrazu.html>.
3. Danylyshyn B. Yak derzhava mozhe pidtrymaty biznes v umovakh viiny. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/20/684363/>.
4. Datsyshyn M. Yak vidnovyty mistseve samovriaduvannia vid naslidkiv viiny. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/08/5/7362004/>.
5. Doslidzhennia stanu MSB v Ukraini 05.2022. URL: <https://advanter.ua/>
6. Zhalilo Ya. Yak zabezpechyty stiikist ekonomiky v umovakh viiny. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/6/683364/>
7. Zvit pro vnutrishnie peremishchennia v Ukraini. URL: <https://displacement.iom.int/reports/zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-v-ukraini-zagalnonacionalne-opituvannya-naselennya-raund>.
8. Kabinet Ministriv oholosyv rezultaty perepysu naselennia Ukrainy. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-perepys-naselennia/30392803.html>.
9. Kaplunov D. Yakshcho my khochemo peremohty v tsii viini, ekonomika ne povynna zupyniatysia. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/11/683767/>.
10. Mizhnarodna orhanizatsiia z mihratsii. Zvit pro statystyku povernennia ukraintsiv. Veresen 2022 roku. URL: <https://displacement.iom.int/reports/ukraina-zvit-pro-statistiku-povernennya-ukrainciv-1-veresen-2022-roku>.

11. Naselennia Ukrainy. Derzhavna sluzhba statystryky Ukrainy. URL: http://db.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/news/op_popul.asp.

12. Nove shchomisiachne opytuvannia pidpriumstv. Vyp. 5. (09.2022). URL: http://www.ier.com.ua/files/Projects/2022/TFD/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82_%E2%84%965_%D1%83%D0%BA%D1%80.pdf.

13. Opryliudneno rezultaty otsinky chyselnosti naiavnogo naseleennia Ukrainy. Uriadovyi portal. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/oprilyudneno-rezultati-ocinki-chyselnosti-nayavnogo-naselennya-ukrayini>.

14. Pavlysh O. Eksperty rozpovily, yakoiu bula mihratsiina polityka Ukrainy do viiny, i chy ye zaraz pozytyvni zminy. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/09/15/691544/>.

15. Petrovskiy P. Problema vyznachennia kontseptsii natsionalnogo rozvytku Ukrainy v pisliavoiennyi period. *Demokratychnie vriaduvannia*. 2022. Vyp. 1(29). S. 1–12. URL: <https://science.lpnu.ua/uk/dg/vsi-vypusky/vypusk-129-2022/problema-vyznachennya-koncepciyi-nacionalnogo-rozvytku-ukrayiny-v>.

16. Pro zabezpechennia prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osib: Zakon Ukrainy vid 20 zhovtnia 2014 roku. No. 1706. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>.

17. Pro osoblyvosti roboty aktsionernoho tovarystva «Ukrposhta» v umovakh voiennoho stanu: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17 bereznia 2022 roku. No. 305. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-osoblivosti-roboti-akcionernogo-tovarystva-ukrposhta-v-umovah-voennogo-stanu-305>.

18. Rozpodil postiinoho naseleennia za okremymy vikovymy hrupamy ta typom mistsevosti (osib) / Derzhavna sluzhba statystryky Ukrainy. URL: http://db.ukrcensus.gov.ua/MULT/Dialog/view.asp?ma=000_0204&ti=%D0%EE%E7%EF%EE%E4%B3%EB+%EF%EE%F1%F2%B3%E9%ED%EE%E3%EE+%ED%E0%F1%E5%EB%E5%ED%ED%FF+%E7%E0+%EE%EA%F0%E5%EC%E8%EC%E8+%E2%B3%EA%EE%E2%E8%EC%E8+%E3%F0%F3%EF%E0%EC%E8+%F2%E0+%F2%E8%EF%EE%EC+%EF%EE%F1%E5%EB%E5%ED%FC+%28%EE%F1%B3%E1%29&path=../Quicktables/POPULATION/02/02/&lang=1&multilang=uk.

19. Rozpodil postiinoho naseleennia za statti, osnovnymy vikovymy hrupamy, spivvidnoshennia cholovikiv i zhinok ta serednii vik naseleennia v Ukraini. URL: http://db.ukrcensus.gov.ua/MULT/Dialog/view.asp?ma=3&ti=%D0%EE%E7%EF%EE%E4%B3%EB+%EF%EE%F1%F2%B3%E9%ED%EE%E3%EE+%ED%E0%F1%E5%EB%E5%ED%ED%FF+%E7%E0+%F1%F2%E0%F2%F2%FE%2C+%EE%F1%ED%EE%E2%ED%E8%EC%E8+%E2%B3%EA%EE%E2%E8%EC%E8+%E3%F0%F3%EF%E0%EC%E8%2C+%F1%EF%B3%E2%E2%B3%E4%ED%EE%F8%E5%ED%ED%FF+%F7%EE%EB%EE%E2%B3%EA%B3%E2+%B3+%E6%B3%ED%EE%EA+%F2%E0+%F1%E5%F0%E5%E4%ED%B3%E9+%E2%B3%EA+%ED%E0%F1%E5%EB%E5%ED%ED%FF+%E2+%D3%EA%F0%E0%BF%ED%B3&path=../Quicktables/KEY_IND/1/&lang=1&multilang=uk.

20. Starodubov O. Mihratsiina kryza – masshtab, ekonomichni naslidky ta shliakhy podolannia. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/08/2/7361562/>.

21. U Lvivskii oblasti rozrobliatymut prohramy mistsevoho ekonomichnogo rozvytku ta intehratsii relokovanoho biznesu i VPO v ekonomichne zhyttia hromad. URL: <https://www.prostir.ua/?news=u-lvivskij-oblasti-rozroblyatymut-prohramy-mistsevoho-ekonomichnogo-rozvytku-ta-intehratsiji-relokovanoho-biznesu-i-vpo-v-ekonomichne-zhyttia-hromad>.